

D.2907

TÜRK-İSLAM MEDENİYETİ AKADEMİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Yılda iki kez yayımlanan ulusal ve uluslararası hakemli bir dergidir.

Editör: Prof. Dr. Mehmet AYDIN

Editör Yardımcısı: Doç. Dr. Şahin FİLİZ

Yayın Sekreteryası

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ARAS

Yrd. Doç. Dr. Dicle AYDIN

Dr. Tahir ULUÇ

KONYA 2006/1

METAFİZİĞİN ELENMESİ BAĞLAMINDA NUSRET HIZIR'IN FELSEFE ANLAYIŞI*

Hüseyin Pala**

Abstract

Nusret Hızır's Perception of Philosophy in the Context of the Elimination of Metaphysics

We will try to discuss the philosophical views of Nusret Hızır (d. 1980), who worked as assistant of Hans Reichenbach being known as having a close relationship with the Vienna Circle, and introduced his views into Turkish readers. Hızır takes a negative position vis-à-vis metaphysics seen in his writings in which he discards all metaphysical elements from his philosophical pursuit. In this regard, his views fall far away even from the stance of Bertrand Russell and Ludwig Wittgenstein towards the metaphysics. In this article, I will try to probe into his philosophy by a special emphasis on some key terms regarding the metaphysics.

GİRİŞ

En genel anlamda bilgi, bilimsel disiplinlerin ortaya koymuş olduğu birikim olarak tanımlanmakla birlikte, felsefi bakış açısından bakıldığında, bilgi de diğer sorunlar gibi bir hülâsa edilemezlik arz eder. Felsefenin esaslı disiplinlerinden biri olan bilgi teorisi, bilgi ile ilgili tartışmaların ve bunlardan doğmuş olan -izm'lerin barındığı bir alandır. Suje ile objenin ilişkisinin bir sonucu olan bilgi, bilgi teorisinde imkân, kaynak, sınır, ölçüt, vb. bakımlardan ele alınır. Bilginin imkânı hususunda biri diğerini doğurmuş bulunan iki akım öne çıkar. Bunlar dogmatizm ve septisizmdir. Dogmatizmin kolaylıkla mümkün gördüğü bilgi, felsefe tarihinin en önemli iddialarını öne sürmüş bulunan septisizm tarafından neredeyse imkânsızlaştırılır. Öte yandan, tüm zamanların en önemli akımlarından biri olan rasyonalizm bilginin kaynağı hususunda akla -ki hemen

* Bu makale, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri ABD, Din Felsefesi Bilim Dalı'nda 1999 Yılı'nda tamamlanmış olan "Nusret Hızır'da Bilgi Teorisi ve Metafizik" adlı yüksek lisans tezinden kısaltılarak hazırlanmıştır.

** Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Felsefesi Bilim Dalı Araştırma Görevlisi ve Doktora Öğrencisi.

hemen zamanımıza kadar sarsılmamıştır- mühim bir yer ve önem vermiştir. Rasyonalizmin düşünce tarihinin başat akımı olduğunu söylemek büyük bir iddia olmaz. Tüm görüş ve -izmlerin öncelikle akli kullanmak zorunda olmaları bu husustaki en basit delildir. Fakat bu durumun daha çok Yunan düşüncesi için geçerli olduğu hususunu da belirtmeden geçmemelidir. Batı düşüncesinin tarihini bu bakımdan aklın tarihi olarak kabul etmek mümkündür. Bu tarihin daha sonra akla kalbolmuş bulunan bir unsuru da dindir. Hristiyanlığın tarihini, akledilebilir bir çerçeve içinde görebilmek kanaatimizce mümkündür. Yalnız, akıl (ratio) kavramının batı tarafından nasıl anlaşıldığı vuzuha kavuşturulmadan bu iddia asıl anlamını bulmuş olmaz. Lugavi manası menetmek, engellemek, alıkoymak, bağlamak ilh... olan akıl, batı düşüncesi tarafından veya batı düşüncesinin tesir etmiş olduğu tüm düşünceler bakımından yalnızca bir ya da birkaç yönüyle ele alınmış bir kavramdır. Doğu düşüncesinin varlık karşısındaki tavrı Antikçağ esas alındığında Yunanlılar'dan farklıdır.* Heidegger'in bir soru'nun Yunanlılar'da nasıl felsefe sorusuna dönüştüğünü anlatırken yaptığı belirlemeler bu duruma bir açıklık kazandıracak niteliktedir.** Bilici nefsin karşısında duran herhangi bir obje Yunanlılar'ın gözünde adıyla bilinen ve fakat yine de ne olduğu sorulan bir varlıktır. Felsefi bakış açısı böyle bir tavrı içermekle birlikte, kanaatimizce bu nokta, varlığa güven duymamaktan kaynaklanan bir dışavurumu vurgular. İddia taşımamakla birlikte, doğu düşüncesinin -en azından soruyu böyle sormamakla-varlıktan şüphe duyulmasını engelleyici bir atmosferi -ki bu umumiyetle dini bir atmosferdir- teneffüs ettiği söylenebilir. Yine de bu noktalar, dogmatizmin ve septisizmin iddialarını barındırmak bakımından tartışmaya açık noktalardır. Bilgiyi deneye dayandırarak akılcılığa zıt düşen ve bizi konumuz açısından daha çok ilgilendiren bir doktrin de empirizm'dir. Tarihi sofistlere kadar geri götürülebilen empirizmin asıl kurucusu olarak J. Locke kabul edilir. Locke'nin **tabula rasa** (boş levha veya masayı temizlemek) nitelenmesi doğuştan hiç bir fikir kabul etmemek anlamındadır. Bu görüş, özellikle dini düşüncüyü rasyonel (Aristocu) bir çerçeve içinde kabullenegelmiş batı felsefesi için mühim sonuçlar doğurmuştur. Felsefenin kullandığı kavramların genelliği ve bu kavramlarla kurulmuş önermelerin doğruluk değerini kendi içinde taşıdığı göz önüne alındığında ; bilgiyi ve onu formüle edecek olan dilsel yapıları deney temelli bir yaklaşımla ele almak, denebilir ki, batı düşüncesinin evriminde en önemli yeniliktir. Bu yaklaşım, kullandığı kavramlar bakımından metafizikten ayrı görülmeyen felsefenin inandırıcılığını ve gücünü kaybetmesine zemin hazırlamıştır. Bu çalışmada ele almağa çalıştığımız konu işte bu nokta üzerinde yoğunlaşmıştır. Metafiziğin elimine edilmek istenmesinin tarihi gerçi çok eskilere gider, fakat özellikle modern felsefe bu yönelimin aşırı örneklerini sergiler. Türkiye'deki felsefe hareketlerinin kimi pozitivist karakterli çıkışlar barındırdığı bilinen bir husustur. Ancak bunların çoğu temelde klasik felsefi

* Bu hususa bakz.: "Hans freyer, Yunan Felsefesi'nin Menşei Üzerine" ss. 35-36.

** Bkz.: Martin Heidegger, "Nedir Bu Felsefe denilen"

geleneğe bağılı düşünce hareketleridir. Hitler Almanya'sından kaçarak Türkiye'ye gelen düşünce adamlarından biri olan **Hans Reichenbach**'ın bilimsel empirizmin Türkiye'de yerleşmesinde ön ayak olduğu söylenebilir. Reichenbach'ın İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde 1934-1937 yılları arasında asistanlığını yapmış olan **Nusret Hızır**, bilimsel empirizmin veya genel bir deyişle **bilimsel felsefe**'nin Türkiye'de en önemli isimlerinden biri olmuştur. Kendi ifadesine göre Hızır, Türkiye'deki felsefi çalışma gruplarının pek yakınlık göstermediği bir düşünürdür. Bunun sebebi her şeyden önce alışlagelmiş tarzın ve kalıpların dışına çıkma hususundaki cesaretsizliktir. Çünkü Hızır'ın terminolojisi, bilime endeksli olmayan felsefe ile, bilimdeki ilkeleri bulmaya çalışan ve bilimin dışında düşünülmemeyen felsefe ayrımı içerir ki, bu da bilim-dışı felsefelerin metafizik bir karakter arz etmesi ile aynı anlama gelir. Bu tür felsefeler ise biri diğerini bir yönüyle takip eden, kullandıkları kavramları belirlemekte keyfi davranan ve oldukça rahat, romantik uğraşlardır. Demek ki Nusret Hızır, herşeyden önce felsefeyi bilimin hizmetine vermekle, metafizik unsurların felsefeden ayıklanması ameliyesine girişmiş bir düşünürdür.

1. TÜRKİYEDEKİ FELSEFE ORTAMI VE NUSRET HIZIR

İstanbul Üniversitesi'nin kuruluşundan sonra (1933) bir çok Alman ilim sanat ve siyaset adamı Türkiye'ye gelir. Bu gelişin sebebi İstanbul Üniversitesinin muasır medeniyeti yakalama bakımından çağdaş standartlara ulaşma gayretlerinden çok, o zamanlar Almanya'da iktidarda bulunan nazi anlayışıdır. Hitler Almanyası gelen ilim adamlarının iddialarına ve tarihen sabit olduğuna göre baskının çok olduğu bir ülkedir. Özgür düşüncenin ve ilmin kabul edemeyeceği bu durum bir çok ilim ve sanat adamının göç sebebi olmuştur. Alman düşünce tarihi çok önemli akım ve simaları barındıran görkemli bir tarihtir. Ondokuzuncu yüzyılın önemli düşünce akımları ya Almanya'da ya da Alman kültürünün hakim olduğu çevrelerde çıkmıştır. Dolayısıyla Alman felsefe tarihinin son dönemi etkisi ve Almanya dışı akımlardan etkilenmesi bakımından düşünce tarihinin iyi bir hülasesi olarak kabul edilebilir. 1933 ten sonra Türkiye'ye iltica eden Alman ilim adamları beraberlerinde bu derin birikimi de getirmişler ve ülkemize faydalı olmuşlar. Ancak, beraberlerinde ülkemizdeki yerleşik kanaatlere ve düşüncelere aykırı bir takım düşünce ürünlerini de getirmişlerdir. Bu aykırı ürünler her şeyden önce mevcut dini atmosfere denk düşmemektedir. Gerçi bu türden düşünce ürünlerinin tarihi ülkemizde daha öncelere gider ama, sistematik bir şekilde tedrisata girmesi İstanbul Üniversitesinde söz konusu ilim adamları aracılığıyla olmuştur. İstanbul Üniversitesine gelen ilim adamlarından biri de 1926'dan beri Berlin'de Fizik okutan Hans Reichenbach'dır. Reichenbach, Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünde görev almış daha sonra Los Angeles Üniversitesinin çağrısını kabul ederek Amerika Birleşik Devletlerine gitmiştir. Boğaziçine

Sığınanlar adlı kitabın yazarı olan -ki o da mültecilerdendir- Fritz Neumark'ın anlattığına göre Reichenbach ailesinin yetiş(tir)me yöntemi farklıdır. Neumark'ın on yaşındaki oğlu Reichenbach'ın büyük oğlunun tesirinde kalarak ateist olmuştur¹. Reichenbach'a göre metafizik umutsuz bir çabadır. Doğayı anlamının yolu olgular arasındaki ilişkileri anlamak/ortaya çıkarmaktan geçer ve salt akıl ya da sezgi ile geçerli bilgiye ulaşmanın imkanı yoktur. Spekülatif felsefe tüm olguları kapsayan genel yasaların peşinde koşmuş, aklı da bu ilkelerin kaynağı saymıştır Reichenbach'a göre. Bireysel olgular ve onları belirleyen genel yasalar tam bir kesinlikle ifade edilemezler. Kesinlik ancak mantık ve matematiğin temsil ettiği soyut ilişkilerde geçerlidir. Bu ilkeler de analitik olup, olgusal içerikten yoksundurlar. Kant'ın iddiası geçersizdir yani sentetik a priori yoktur². 1933-1938 yılları arasında İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünde modern mantık ve bilim felsefesi dersleri vermiş olan Reichenbach'la onun üç yıl asistanlığını yapmış olan Nusret Hızır'ın görüşleri paralellik arz eder. Nusret Hızır, Reichenbach'la çalışmadan önce Almanya'da fizik matematik ve felsefe öğrenimi görmüştür. Ama asıl etki Reichenbach'la çalıştığı süre içerisinde gerçekleşmiş ve Hızır, bilimsel felsefenin Türkiye'de ateşli bir savunucusu olmuştur. Nusret Hızır 1899'da İstanbul'da doğmuştur. Almanya'da fizik, matematik ve felsefe öğrenimi gören Hızır, Macit Gökberk'in askere gitmesi neticesinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde onun yerine Hans Reichenbach'ın asistanı olur. Bilimsel felsefenin Türkiye'de yerleşmesinde ön ayak olan Reichenbach'la çalışmak Hızır için çok önemli bir olaydır. 1934'den 1937'ye kadar bu görevi sürdürmüş, 1937-1942 yılları arasında Türk Tarih Kurumu'nda uzman olarak çalışmıştır. 1942'de dışarıdan sınav vererek Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin Felsefe Bölümü'ne Doçent olarak girmiş, 1960-1962 yılları arasında görevlerinden uzaklaştırılan 147 öğretim üyesinden biri olmuştur. 1968'deki emekliliğinden sonra bir süre Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın-Yayın Yüksekokulu'nda, Orta Doğu ve Hacettepe Üniversitelerinde dersler veren Hızır, daha çok özel çalışma grupları oluşturarak bilim felsefesi, bilgi teorisi ve mantık konularında dersler vermiştir. 1980'de vefat eden Hızır, çeşitli dergilerde yayınlamış olduğu yazılarını, 1976'da yayınlanan Felsefe Yazıları adlı kitabında toplamıştır. Geride Kalanlar ve Bilimin Işığında Felsefe adlı kitapları ölümünden sonra asistanı Dr. Füsün AKATLI tarafından yayınlanmıştır.

2. NUSRET HIZIR'IN FELSEFE ANLAYIŞI: BAZI TEMEL KAVRAMLAR

2.1. FELSEFE

Nusret Hızır felsefeyi şöyle tanımlar : Felsefe, acunu (en geniş anlamında, iç ve dış acun) rasyonel bir şekilde -başka deyimle aklın araçlarıyla- kavrama

1 Neumark:1982,s.64.

2 Reichenbach:1993,s.202.

çabasıdır. Bu tanımda, rasyonel kelimesinin altını çizmek gerekir. Bilgi teorisinde, değer bahsinde ve ahlakta "ratio" yu temel almak bilindiği gibi, rasyonalizmin belirgin özelliğidir. Buna göre, temelinde sujenin aklının yer aldığı bir evren tasarımı söz konusudur. Bu anlamdaki akılcılığın neredeyse tüm felsefe tarihi boyunca varlığını koruduğu söylenebilir. Ancak son yüzyılın kimi akımları tarafından ilga edilmeye çalışıldığı da malumdur. Bu noktaya daha sonra değinmek üzere, rasyonel tavrın evrimine kısaca göz atmak yerinde olur kanaatindeyiz. Presokratik filozoflar da dahil olmak üzere tüm Yunan düşüncesi akla vurgu yapan bir düşünce olarak nitelendirilebilir. Doğa filozofları varlığın ilk ilkelerini belirlemek bakımından dogmatik bir tavır içerisinde olmakla birlikte, doğu düşüncesi ile kıyaslandıklarında akledilebilir bir varlık anlayışı geliştirme yolunda mühim ipuçları vermişlerdir dense yanlış olmaz. Mesela, Babil ve Mısır'da matematik pratik ihtiyaçları karşılamak için kullanılmasına rağmen, bu iki kültürün matematiksel mirasını devralan Yunanlılar'da durum daha farklıdır. Pythagorasçılar örneğinde olduğu gibi Yunanlılar daha çok teorik çalışmalar yapmış, bilgide kesinliği aramak onlar için bir tutku olmuş ve bunun için de daha çok geometriyle uğraşmışlardır³.

Platon ilk akılcı olarak kabul edilmekle birlikte, Aristoteles'in felsefe anlayışı konumuz açısından daha önemlidir. Bilindiği gibi Aristoteles kanıtlamacı bir bilgi anlayışı geliştirir. Bu anlayış, sıkça ifade edilen ve kabul gören ifade tarzına göre, Platon'un doğuştancı bilgi teorisini olumsuzlayan bir anlayıştır. Buna göre bilginin bir iç ve bir de dış kaynağı söz konusudur. Bilginin dış kaynağı -Platon'dan farklı olarak- iç kaynağın kriteri olabilmekte ve Aristotelesçi bilim anlayışı da buradan doğmaktadır. Ancak, Aristoteles'in aklın dünyaya dair zorunlu doğruluklar elde edebileceği şeklindeki Platon'cu yaklaşıma tamamen zıt düşmediği yolunda görüşler de yok değildir⁴. Akılcı yaklaşımın (özellikle Aristotelien görüşün) Hristiyanlık içindeki rolü bilinen bir husustur. Bu durumun, Yunan felsefesini müslümanlardan öğrenmiş olan batı düşüncesinde hala geçerliliğini koruyan bir tutuma sebep olduğu söylenebilir. Hristiyan din adamlarının başlangıçta Platon'u öne çıkarıp ardından -belki de zorunlu olarak- Aristoteles'i rehber edinmeleri batı düşüncesinin tarihini belirleyici bir faktör olmuştur denebilir. Skolastik anlayışın kırılması. Hristiyanlığın iç çekişmelerinden doğmuştur. Ockham'lı William buna örnek gösterilebilir. Tümeller sorununda bilindiği gibi aykırı bir tavır göstererek Avrupa Aydınlanması'nın ilk işaretlerini vermiştir.

Modern düşüncenin kurucusu olarak zikredilen R. Descartes bilindiği gibi akılcı düşünceye yeni bir yorum getirmiştir. Descartes de Aristo'cu sezgiye yakın duran bir düşünürdür. J. Locke'nin, D. Hume'nin ve büyük Alman filozofu I. Kant'm görüşleri akim merkezde-olumlu ya da olumsuz- durduğu yaklaşımlardır. Kendi deyimiyle dogmatik uykudan D. Hume vasıtasıyla

3 Yıldırım:1996,S.26.

4 Cottingham:1995,S.35

uyan I. Kant, son sistemci filozof olarak nitelendirilir. Kant'tan sonra ortaya çıkan görüşler onun birbirine zıt yorumları şeklinde kendini göstermiş; modern felsefenin ortaya çıkması İngiliz deneyciliğiyle Kant yorumlarının bir nevi birleşmesi ile mümkün olabilmıştır. Yukarıdaki ifadeleri hülasa edecek olursak; şöyle bir manzara ile karşılaşırız :

1. Batı düşüncesi Yunan düşüncesinin ve özellikle Aristotelien görüşün sürdürücüsüdür.

2. Batı düşüncesinin seyri Hristiyanlık ile paraleldir.

3. Batı düşüncesi akıl merkezli bir düşüncedir.

Bu noktada, üzerinde ittifak edilebilir bir akıl tanımı yapmanın mümkün olmadığını belirtmek gerekiyor. Nusret Hızır'ın deyimiyle çoğu doktrin akim egemenliğini vurgular. Sözelimi kimi varoluşçuların akli aşağılama işini akılla yaptıkları söylenebilir. Aristoteles'e atfedilen cümlede olduğu gibi, felsefeyi inkar etmek felsefe yapmaktır. Öyleyse, akıl merkezli batı düşüncesi tabirinden zıtlıkları akıl aracılığıyla mümkün olan düşüncüyü anlamak gerekir. Klasik batı düşüncesinin dünyayı açıklama tarzı buna göre, insan zihninin çabasına dayanmaktadır. Bu çaba, tüm evren hakkında toplu bir görüşün araştırılıp, evrensel bir açıklamanın denemesinde kendini gösterir⁵. Evren hakkında bütünlüklü bir görüş elde etme arzusu, bu arzuyu gerçekleştirmeye yarayacak olan aleti de belirler. Aristoteles'in Organon'u son yüzyılın önemli akımlarından biri olan mantıkçı empirizm'de "Lojistik"e dönüşmüş, geleneksel açıklama tarzına böylelikle mühim bir darbe indirilmiştir.

Geleneksel açıklama tarzına göre felsefi faaliyet genel kavramlar kullanır. Genel kavramlar kullanmak bütüne yönelik bilme faaliyetinin gereğidir. Bütün'ü bilmeye çalışmak ise onu bütünüyle bilememek demektir. Varoluşçu terminolojiyi kullanarak söyleyecek olursak; yolda olmaktır. Bu anlamda felsefe bir bakıma sorun çözmektir. Oysa bazı sorunları bütünüyle çözmeye imkan yoktur. Diğer bir deyişle bir sorun kısmen çözülebilir ve kendisinde çözülmemiş, bilinmeyen bir yön hep kalır⁶.

Bu da gösterir ki klasik felsefe anlayışı metafizikle iç içedir. Felsefe böyle tanımlandığında ortaya çıkan en önemli sorun, bu tanımdan yola çıkılarak -veya böyle bir tanıma vararak- temin edilecek olan bilginin güvenilir olup olmadığıdır. Metafizik kavramı dışında düşünülemeyen felsefenin bir çatışmalar alanı olduğu ve bu bakımdan felsefe tarihinin gelişme ve ilerleme göstermeyen, süreklilik taşımayan sonsuz bir çekişmeler alanı olduğu söylenebilir. Felsefeye dair bilgiyi imkânsızlaştırır görünen bu durum, metafizik eleştirisine soyunanların da en önemli dayanaklarındandır.

5 Weber:1991,S.1

6 Gökberk:1997,S.54

Felsefede bilimde olduğu gibi bir "tarihsel oluş" söz konusu olmadığı gibi, felsefe önermeleri evrensel bir nitelik arz ederler. Çünkü felsefe sorunları yeniden ele alınan, yeni anlam katkılarıyla değerlendirilen sorunlardır ve tabiatıyla bu sorunlar felsefi bilgi süreci içerisinde dile gelirler⁷. Nermi Uygur'un felsefe sorununun ne'liğine dair soruşturmasındaki belirlemeleri-çözümlemeleri esas alacak olursak bir felsefe sorusu boşluk barındırmaz ve onun cevabı da yeni bir sorudur. Buradan çıkan bir sonuç ta şudur : Felsefe önermeleri doğruluk ölçülerini kendi içlerinde taşırlar ve sözelimi bir felsefe sistemi bir diğeri tarafından anlaşılmaz ya da saçma bulunabilir. Felsefe tarihinin kırılmalar ya da uzlaşmazca çatışmalarla dolu olmasının sebeplerinden biri de budur.

Buna göre sorunu, klasik felsefeye şüpheli argümanlarla yaklaşmak şeklinde belirleyebiliriz. Felsefi faaliyet içerisinde zorunlu olarak bulunması gereken şüphenin bu noktada onun akış mecrası belirleme konumuna geçtiğini söyleyebiliriz. Yani klasik felsefe, muarız akıl yoluyla ortaya çıkmış ve geçerliliğini yitirmeye yüz tutmuş bir görüş olma durumundadır. Klasik felsefe nasıl metafizikle iç içeyse ve ondan ayrı düşünülemiyorsa modern felsefenin bir türü olan karşı felsefe de anti metafizik tavrıyla ele alınmak gerekir. Mesela: mantıkçı pozitivism -ki Nusret Hızır bu nitelemeyi yerinde bulmaz- metafiziksiz bir felsefe istemekle, 'sorulabilir olanla, sorulamaz olan'ı ayırdetmemize imkân sağlayacak olan normları sağlama istemini dile getirmiş olur. Bu aynı zamanda anlamlı ile anlamsız birbirinden ayırma sorunudur. Klasik felsefede anlam tümel kavramlarla birlikte ele alınmasına rağmen, mantıkçı pozitivism anlamlı ile anlamsız birbirinden ayırt edecek olan bir anlam kuramı olduğu düşüncesindedir⁸.

Buraya kadar dile getirilenleri göz önünde bulundurarak Hızır'ın yapmış olduğu felsefe tanımına dönersek; en azından şeklen söz konusu tanımın klasik felsefeden farklı olmadığını söylemeliyiz. Oysa içerik bakımından tamamen farklı bir tanımdır bu. Acunu aklın araçlarıyla kavrama çabası, klasik felsefenin bütüne yönelik bilme tavrından aklın araçları vasıtasıyla ayrılmaktadır. Bu ayrılmanın anlamı nedir? Hızır, anti-metafizik bir tavıra mı sahiptir yoksa mesela I. Kant gibi bir kritikçi midir? Her şeyden önce Hızır'ı bilime sıkı sıkıya bağlı felsefe anlayışı taşıyan bir düşünür olarak nitelendirmek gerekir. Ona göre klasik felsefe bilginin en sağlam ve sarsılmaz temelini aramaya çalışan, iç ve dış dünya üzerine şüphe götürmez bilgilere ulaşmak isteyen bir çabadır. Klasik felsefe bu bilgilere ulaşamayacağını bilir. Buna rağmen ödevinin ortadan kalkmadığını söyler ve çoğu kez de bu tür bilgilerin insan kafasında bulunduğunu ileri sürer. İşte bu ileri sürüşler hayalgücünü devreye sokan başlıca amildir. Hayal gücü benzetmeler yoluyla oluşturulmuş şekillerden yararlanır ve ekseriyetle bu şekiller insanbiçimci (anthropomorfik) dirler. Mesela bir matematikçi olmasına rağmen Leibniz'in kurduğu sistem sınırlarını aşar ve

7 Altuğ:1989,S.4

8 Altuğ:1989,S.38

hayal gücüne dayanır. Hızır bu gibi sistemleri kavramlarla kurulmuş iskambil kağıdı şatosuna benzetir⁹. Öyleyse, N.Hızır aklın araçlarından bu anlamda kavramları anlamamaktadır. Kavramlar, içi hayal gücü yardımıyla doldurulunca işe yaramaz hale gelir ve bu türden kavramlara endeksli bir faaliyet felsefi düşünüşün amaçladığı açıklık arayışına engel olur. Felsefe bilgi verici bir faaliyet olmak istiyorsa aklın analizini yapmaktan vazgeçmelidir Hızır'a göre. Felsefe ile belirli bilim dalları arasında bir bilgi peşinde koşmak bakımından ayrılık var olmasına rağmen felsefe de bir bilgi olunca onun metodu da bilimin metodu olmak gerekir. Öyleyse felsefe bilimlerde hüküm süren ilkeleri bulmak için aklın analizini değil, bilimin analizini yapar. Yani bilgiye ve bilime, tepeden bakarak değil, bilimin yöntemine dahil olarak yaklaşır. Hızır, bu durumu felsefenin yeni görevi olarak ilan eder. Bu görevin ifası ise yeni mantık da denen sembolik mantık ile gerçekleşecektir. Öyle ki, felsefe bu görevi yaparken ona temiz ve pürüzsüz bir düşünüş yöntemi sağlayacaktır sembolik mantık¹⁰. Demek ki felsefe bilimin hizmetinde olmalıdır. Böylece, bilim- felsefe ilişkisinden doğacak olan etkinlik felsefe adını almaya layık olacaktır. Bu ise, bilim felsefesidir. Bilim felsefesinin tutarlılığını ve kazandığı başarıları tartışmaya lüzum yoktur Hızır'a göre. Onun aktüelliğini yitirmiş olduğu yolundaki düşüncelerin gerçeğe ilgisi yoktur. Bu tür görüşler kimi bilimsel sonuçların yanlış yorumlanması neticesinde ortaya çıkmışlardır. Gerçek olan şudur : Bilim var oldukça bilim felsefesi de var olacaktır. Demek ki bilimi takip etme zarureti vardır. Hızır buna Kant'ın sistemini örnek gösterir. Bilindiği gibi Kant, bilgiyi ortaya çıkaran deneyin öncesine deneyi de düzenleyen bir takım ilkeler koyar. Bunlar insan aklının ilkeleri olarak nitelendirilen zaman, uzay, töz, nedensellik gibi a priori'lerdir. Kant, bu noktaya, Newton'un şeylerin kaybolmasını önleyen tözün (maddenin) değişmezliği ve evrende açıklanabilir bir düzen öngören nedensellik ilkelerini aklın değişmez ilkeleri olarak sisteminin temeline koymakla varmıştır. Yani Kant, bunu yaparken bilimin kendisine (bilimde hüküm süren ilkelere) değil, bilimle geçici (ispatlanmamış) bir ilişkisi bulunan ilkelere göre davranmıştır. Sonuçta Kant'ın ölümünden hemen sonra ortaya çıkan öklid-dışı geometriler söz konusu sistemin bilim - dışılığını ilan edivermiştir. Demek ki bilimi takip etmeyen, onda hüküm süren ilkelere göre davranmayan bir felsefe,(olsa bile) boş bir faaliyettir¹¹. Şu halde anlamlı felsefi etkinlik, bilimi takip ederek, bilimde hüküm süren ilkeleri bulmaya çalışan etkinliktir. Bu çabanın ulaşmak istediği bilgi, klasik felsefenin nihai amacı olan "kesinlik"ten farklıdır. Bilim felsefesine göre sarsılmaz kesin bilgi sadece mantık ve matematikte vardır. Ama $a+b = c$ şeklindeki bir matematik önermesi veya benzeri bir mantık önermesi evren üstüne bir şey söyleyen bir önerme değildir. Öyleyse bu gibi önermelerin kesinliğini insan kafasının işleme yolunu gösteren bir kesinlik olarak anlamak gerekir. Böyle bir

9 Hızır:1976,S.4

10 Hızır:1976,S.43.

11 Hızır:1976,SS.40-41.

ayrım bilim felsefesi tarafından ortaya konulmuştur ve birçok belirsizliği de ortadan kaldırmıştır. Bilim felsefesine göre bilgi genel olandır. Ama bu genellik sınırlıdır. Yani, genellik gözlem, deneyim ve tümevarımla sınırlanmıştır. Mesela, klasik felsefenin genel'i "evreni bir tek bilinçli ruh yönetir" şeklindeyken bilim felsefesinin geneli "madenler ısı etkisiyle genişler ve uzanırlar" şeklindedir. Buradan da anlaşılıyor ki, bilim felsefesi bilimin analizini yapan, felsefeyi bir etkinlik'e dönüştüren çaba olarak anlaşılmak gerekir. Bunun bir diğer anlamı da, bilim felsefesinin bilime dayanan bir bilgi kuramı olduğudur¹². Bilim felsefesi, klasik felsefenin karşısına koyduğu alternatif eylemin temeline "dil'i yerleştirir. Dil, dünya hakkında söz söylerken kullanageldiğimiz temel enstrümandır. Dolayısıyla dünyanın anlamı hakkındaki belirlemelerin de dayanağıdır. İşte özellikle mantıkçı empirizmin çıkış noktalarından biri de dilin bu yönüdür. Dünya hakkında bilgi vermesi gereken bir önerme içi boş kavramlardan oluşmamalıdır. Bir önermenin doğruluğu içerdiği kavramların netliğine bağlıdır. Viyana Çevresi'nin dışarıdan takipçisi sayılan Ludwig Wittgenstein'in felsefedeki doğru yöntem hususunda söyledikleri karşı felsefenin parolası gibidir. Buna göre; söylenebilir olandan başka bir şey söylememek gerekir. Söylenebilir olan ise doğabiliminin tümceleridir. Yani Wittgenstein'e göre üzerinde konuşulamayan konusunda susmak gerekir¹³. Wittgenstein'in bu görüşü bir çok tartışmaya konu olmakla birlikte mantıkçı empirizmin temel görüşüne de uzak düşmemektedir. Görünür esas alındığında bu görüşün bir doğruluk payı vardır. Ama anlam tamamen görünür olandadır demek doğru değildir. Nitekim mantıkçı empirizm görünür olanı esas alarak,fizikötesini anlamsız ilan etmiştir.Gözleme ve deneye imkan vermemek bakımından metafiziğe ait kavramlar nesnel karşılıkları olmayan ve dolayısıyla anlamsız düşen kavramlardır¹⁴. Demek ki alternatif eylem,dünyanın anlamı hakkındaki dilsel yapılara çözümleyici bir bakışla yaklaşacak, etkinlik olma vasfını ilkin böylece kazanacaktır. Bu etkinliğin, dünyada görünür olanı görünür olana kriter yaptığı söylenebilir. Yani, şeyler olgular üstü bir kriter tanımaz. Zaten böyle de olması gerekir. Çünkü bir üst kriter belirlemek ancak klasik felsefenin işidir. Ancak şunu da söylemeden geçmemelidir. Şayet dil, dünyada olanın diğer bir ifade ile dünyanın net bir ifade vasıtası ise, ondan bunun dışında bir şey beklememek ve hatta onun dünyadan fazla ya da eksik olmadığını söylemek gerekir. Bu ise, dil ve dünya ayrımını birbirini tam anlamıyla gösteren, işaret eden bir kalıpla algılamak demektir. Bunlar birbirini tam olarak gösterdiğine göre eşitliği mümkün kılarlar denebilir. Şu halde A=A'nın bize söylediği nedir?

Nusret Hızır, bilim felsefesi terkinin yukarıda sıralamaya çalıştığımız anlamlarını, onu klasik felsefeye karşı korumaya çalışarak onaylar. Ona göre bilim felsefesine tepki gösterenler tabiatıyla klasik felsefe yanlısıdır. Bilim felsefesi bilimci bir anlayışla çalışır ve ekip işidir. Klasik felsefe bu bakımdan

12 Hızır:1976,SS.43-45.

13 Wittgenstein:1985,S.163

14 Kutluur:1983,S.38.

şahsidir. Bilim felsefesinin sadece matematik ve matematiksel doğa bilimlerinin felsefesi olduğu yolundaki görüş doğru değildir Hızır'a göre. Tarih problemleri ve ekonomi çoktan bilimci bir anlayışla ele alınmış ve başarı da gösterilmiştir. Klasik felsefenin insan kafası için iki ayrı işleme yolu öngören doğa bilimleri - manevi bilimler ayrımı bilim felsefesine göre yanlıştır. Her düşünüş birbirine bağlı ve doğru kabul edilen önermelerden oluştuğuna ve yine araştırma/eleştirme aracı mantık olduğuna göre manevi denen bilimlerin bilim felsefesinin alanına girmesinde bir sakınca yoktur¹⁵. Nusret Hızır buna bağlı olarak felsefeyi gelişmesi olmayan bir faaliyet olarak nitelendirir. Bu bakımdan felsefe, tarihi olmayandır. Tarih olduğunda felsefe, gelişmesi olan bir alan olarak telakki edilecektir. Oysa durum tam tersidir. Buna örnek olarak, kendisinin de ilişkili olduğu yeni mantıkla Aristoteles'in mantığının kıyaslanması gösterir Hızır. Aristoteles'in mantığı bugün dahi kullanılmaktadır. Yeni mantık, eski mantığın alanının büyümesine işaret etmekten başka bir şey yapmaz. Gelişme, kendi içinde kalan bir şeyin değişerek gitmesi olarak anlaşılırsa, bu manada bir gelişmeyi felsefede görmek mümkün değildir. Platon ve Aristoteles'den beri temel düşünceler türlü görünüşler şeklinde karşımıza çıkmakta ve çoğu zaman da tekrar etmektedirler Hızır'a göre. Öyleyse felsefeyi bir üst dil, meta dil olarak kabul etmek lazımdır. Felsefe üzerine söylenen laf demek olan felsefe tarihi bize felsefenin geliştiğini göstermez. Bu yüzden felsefe tarihi düpedüz tarihtir. Bu noktada Nusret Hızır'la Hans Freyer çok benzeşirler.*

Nusret Hızır'ın felsefe hakkındaki görüşlerini toparlayacak olursak; her şeyden önce onun bir ayrıma gittiğini görürüz. Bu ayrım klasik felsefe -ki metafizikten ayrı düşünülemez- modern felsefe ayrımıdır. Bu ayrım, Hızır'ın görüşlerini genel olarak paylaştığı mantıkçı empirizmin düşünceleri doğrultusunda belirginleşerek karşı tanımların doğuşunu hazırlar. Buna göre bütüne yönelik bilme faaliyetinin zorunlu bir sonucu olarak klasik felsefe genel kavramlar kullanır ve tarihi zıtlıklarla doludur. Oysa modern felsefe bu tür bir bilmeden uzaktır. Bilimde hüküm süren ilkeleri takip etmek modern felsefenin genel karakteridir ve bu bakımdan o bilim felsefesi adını alır. Bilim felsefesi önermelerini görülebilir ve dile getirilebilir olanı esas alarak kurduğuna göre fizik-ötesi'nin bir anlamsızlığa düşmesi kaçınılmazdır. Bu hususta görüşlerine sıkça başvurulanan Wittgenstein bile bir görülmez** olan varsaymasına rağmen Nusret Hızır'da bu tür bir dil dışı ögenin kabulü söz konusu değildir.

15 Hızır:1987,S.113.

* Bkz.: Freyer, "Yunan Felsefesi'nin Menşei Üzerine"

** Bkz.: Wittgenstein, "Tractatus-Logico Philosophicus" 6.522(s.163) 'Görülmez'den kastımız; dile getirilemez(dilin görmediği) olma anlamındadır. Wittgenstein gizemin olmadığını ilan eder ama, yine de kendisini gösteren bir dile getirilemeyen vardır O'na göre.

2.2. BİLGİ

Hızır bilgi problemini ve nedenselliği olasılık paydası altında inceleme tarafıdır. Bilgiyi doğuran suje-obje ilişkisi bir çok problemi barındırır Hızır'a göre. Objeyi düşünen suje, objenin belirlemelerinden uzak kaldığı oranda objektif, kendini ona kattığı oranda da sübjektif olacaktır. Oysa durum bu kadar basit değildir. Suje ve objeyi birbirinden tamamen ayırmak mümkün değildir. Buna sebep her şeyden önce sujenin amaçlı faaliyetidir. Fakat, bilgi teorisinde bir dış dünya probleminin cari olduğu da bilinir. Bilim sözkonusu olduğunda mümkün mertebe objektif olmaktan bahsedilir. Buna göre bilimsel faaliyet sübjektifliğin yüzde sıfır olduğu bir faaliyettir. Bunun anlamı şudur : Bilimsel faaliyette sujenin var olma oranı yüzde sıfırdır, yani yoktur. Bu ise çelişkidir. Çünkü bilimsel faaliyeti gerçekleştiren bir suje vardır. Bu suje, -mesela bir fizikçi- yaratıcı zeka yetileri arttıkça başarılı olan bir sujedir. Oysa yukarıdaki belirlemeye göre başarının doruğunda objektiflik sübjektifliğe dönüşmekte veya sıfırlanmaktadır. Bu noktada şu söylenebilir : Objektifliği hedefleyen bir suje vardır. Suje henüz objektif değilken sübjektiftir. Yani, ilk durum sübjektif olma durumudur. Demek ki her şeyden önce objektiflik gerçekleşmesi mümkün olan bir durumdur. Suje, (kendinin farkında olan) geçirdiği aşamaların kendisiyle olan ilgisini belirleyebilen bir varlıktır. Bir önceki durum bir sonrakinin sonucu ise sujenin kendini olaydan soyutlayabilmesi ne kadar mümkündür? Öte yandan obje, sujenin her sokuluşunda bir şeyler katıp onu belirliyor ise sujenin suje olma vasfını objesiz düşünmek mümkün olamaz. Demek ki basit görünen suje-obje ilişkisi esaslı problemlerin merkezidir. Hızır'a göre insan tabiatın bir parçasıdır. Tabiatın bir parçası olan ve tabiatı inceleyen varlığı onun dışında bir varlık olarak almak imkan dışı hatta paradoksal bir durumdur¹⁶. Bunun mümkün olduğunu kabul ettiğimizde, soyutlama yoluyla doğadan ayrılmış olan beher insanın vardıgı sonuçlarla evrenin bir olduğu sonucuna ulaşmak kaçınılmaz olmaktadır. Buna göre Hızır, şu iki önermeden hangisinin doğru olduğuna kanaat getirmenin zorluğuna işaret eder:

- Evren bir olduğu için objektif bilim mümkündür.
- Objektif bilim mümkün olduğu için evren birdir.

Bu cümlelerdeki sebep-netice bağıını denklik olarak kabul ettiğimizde metafizik tarafsızlık sağlanmış olmasına rağmen realizm terk edilmiş olur. Yani iki muhteva eşitlendiğinde bir dış dünya sorunu kalmaz. Demek ki böyle bir denklik de işe yaramaz¹⁷. Dış dünyanın varlığı hususunda subejktif idealizmin ve Viyana Çevresi'nin getirdiği teklifler de suje-obje ikiliğini koruyan görüşler ihtiva eder. Realistlerin dış dünya dedikleri, sübjektif idealizmde şuurlu muhtevalarına dönüşmekte ve bu muhtevalar obje olarak nitelendirilmektedir. Öyleyse esasta sübjektif idealizm sujeden bağımsız bir dış dünya

16 Hızır:1976,S.339.

17 Hızır:1976,S.340.

öngörmemektedir. Viyana Çevresinin teklifi de yukarıdaki tekliften pek farklı değildir. Onlar, intersübjektif (sujeler arası) kavramını, süjece belirlenmiş bir objektifin diğerlerinin objektifi ile uygunluk arz etmesi olarak telakki etmişlerdir. Suje-obje ikiliğinin ortadan kalktığı sistemler bu her ikisini özdeşleyen sistemlerdir¹⁸. Mesela Schelling'in düşüncesinde bu iki kavram bir temel önermeye dayalı olarak her iki taraftan denkliği sağlanan ve fakat karşıt kavramlardır. Bu ve benzeri görüşler Hızır'a göre obje (dış dünya) kavramına indi (deney-üstü) karşılıklar vermek yoluyla metafiziğe varan görüşlerdir. Oysa metafizik, bilgi ve bilim faaliyetinin temelinde yer aldığı anda üzerinde durulması gereken zeminin kurmaca (hayal ürünü) olmasına neden olmaktadır. Şu halde bu kavramlara başka türlü yaklaşmak gerekir. Hızır, böyle bir yaklaşımı olasılık kavramı çevresindeki tartışmalarda arar. Doğadaki oluşun kesin kurallara göre gerçekleştiği yolundaki düşünceler Ondokuzuncu Yüzyıl'ın ortalarından beri yıkılmaya başlamış, mesela Laplace'nin bir olayı diğerine sıkı bir şekilde bağlayan düşüncesi, W. Heisenberg'in belirsizlik bağıntısı adlı kuramı ile ortadan kalkmıştır. Doğa yasaları Hızır'a göre şekil bakımından birer içermedirler. A ise B yasasının uygulanmasının ön şartı şüphesiz A'nın iyice bilinmesidir. A'nın bilinmesi, bizi şu anda ilgilendiren tek bir halin iyice (bütün koşullarıyla) bilinmemesi sebebiyle mümkün olmaz. Öyleyse, A durumuna tekabül ettirilecek olan bir şemanın A ile olan ilişkisi (onu tanımlamak bakımından) ancak olasılık kavramı yardımıyla ortaya konulabilir. A'nın içerdiği B olasılık olmadan gün yüzüne çıkamaz demektir bu¹⁹. Olasılık kavramının daha çok doğa yasalarında kendini gösterdiği göz önüne alındığında N. Hızır'ın bilgi'yi bilimde incelemek tarafı olduğu sonucuna varmak mümkündür. Olasılık probleminin tümevarım problemiyle ilgili olduğunu düşünür Hızır. Kant'tan başlayıp Lachelier'den geçen çabalar tümevarımı geçerli kılmaya yetmemiştir. D. Hume bize göstermiştir ki; tümevarımı akıl ya da deneyle temellendirmek mümkün değildir. Bir olayı (x) kere görmüş olmamız onun bundan sonra da olacağı anlamına gelmez. Öyleyse tümevarım problemini olasılık problemi olarak ele almak gerekir²⁰.

Doğa bilimlerinin geleceğe dair kestirimlerde bulunmaları tümevarımla direkt ilişkilidir denilebilir. Bilgi teorisi bakımından öndeyi, algı ve hatırlamaya dayandırılır. Görülmüş olan bir obje görünmez olduğunda sujenin muhayyilesinde geri gelebilir. Bu imgedir ki, geçmişi mümkün kılar²¹. Bu bakımdan hatırlamanın doğruluğu dolaylı olarak araştırılabilir. Mesela, aynı olaya tanık olmuş birinin bu olayı bir diğeriyle aynı şekilde hatırlaması hatırlamaya dayalı beklentinin doğru çıkması demek olur. Burada konumuz

18 Hızır:1976,S.340.

19 Hızır:1976,SS.253-254.

20 Hızır:1976,S.256.

21 Aster:1994,S.32.

açısından önemli olan husus şudur : Bir yargıyı doğruluğu bakımından deneyin yardımıyla incelemek, bu önermeden belirli peşin ifadeler çıkarmak demektir²².

Demek ki kestirimlerde bulunmak, direkt algıya dayanan ve doğa bilimlerinin yapısında bulunan bir faaliyettir. Hızır'a göre doğa bilimlerinin bilgi kavramı ancak olasılık teorisiyle temellendirilebilir. Çünkü geleceğe ait ifadeler beklenti çerçevesi içinde olmakla doğrulukları ya da yanlışlıkları henüz belirlenemeyen ifadelerdir. Yukarıda beklentinin doğruluğunu dolaylı olarak test edebileceğimizi belirtmiş ve doğa bilimlerinde nasıl kullanıldığına işaret etmiştik. Hızır bu noktada deney bağlamında haber verilebilecek olan bir geleceğin ancak tümevarımla elde edilebileceğini söyler²³. Tek tek olaylardan veya onların bilgisinden kanunlara, kanunların bilgisine ulaşma ameliyesi olarak tanımlanabilecek olan tümevarım, Hızır'ın yukarıda değindiğimiz belirlemelerine göre A durumunun iyi bilinmesi ile işlerlik kazanacaktır. Bilgiyi bilimde incelemek bakımından Hızır, doğa bilimlerinde böyle bir problemin olmadığı görüşündedir. Çünkü doğa bilimleri olasılıkla iş gören ve böylece de tümevarıma yeni bir anlam kazandıran disiplinlerdir. Bu anlam, klasik mantığın doğru-yanlış formülasyonu yerine, sürekli bir doğruluk değerleri silsilesi içeren lojistikle temin olunur. Sonuç olarak; Hızır'ın bilgi anlayışını bilim metodu oluşturur. Bilim metodu ise, Hızır'a göre Propability'nin elde bulunan ilk ilkeye göre gerçekleşme oranını doğrunun kriteri yapar. Demek ki mutlak doğru ve yanlış söz konusu değildir. Nitekim Hızır'a göre gerçek bilgi rölatif (görelî) bilgidir. Bir kavram çifti olarak mutlak ve görelî klasik metafizik tarafından mantık çifti olarak ileri sürülmesine rağmen, gerçekte bunlar ontoloji çiftidirler. Yani, varlıkları görünecekleri, kullanılacakları yerdeki anlamlarını tespit edemez. Klasik felsefe bunları mantık çifti yapmakla birini diğerinin karşısına koyar. Bu çift aynen muhafaza edildiğinde de karşımıza merkezi bilinç olan bir bilgi teorisi çıkar. Bu durumun ise ne anlama geldiğine yukarıda değinmiştik.

2.3. BİLİM

Genel olarak yönteme dayalı zihinsel birikim olarak tanımlanan bilim, sonuçları itibarıyla diğer bilgi türlerinden ayrılır. Gündelik bilgi, daha çok alışkanlıklara ve alışkanlıktan kaynaklanan doğrulamaya dayalı iken, bilimsel bilgi, klasik anlama biçimlerine uzak düşer. Felsefi bilgi doğruluk değerini kendi içinde taşıyıp süregelen bir soruşturma sürecini gereksinir ve bu bakımdan bilimsel bilgiden ayrılır. Gözleme dayanan düşünce yoluyla evrendeki tek tek doğruları ve onları bağlayan yasaları, gelecekteki olayların önceden bilinebilmelerini sağlamak amacıyla bulmaya çalışmak²⁴ şeklinde tanımlanan bilim, nesnel gerçekliğe ve bu gerçeklikte yer alan olgulara yönelik olarak,

22 Aster:1994,S.37.

23 Hızır:1976,S.259.

24 Russel:1994,s.11

tarafsız gözlem ve sistematik deney aracılığıyla gerçekleştirilen zihinsel faaliyetlerin adı olarak tebarüz eder²⁵. Demek ki bilimin ortaya koyduğu bilgi, diğer bilgi türlerinden yöntemi sayesinde ayırt edilir. Bilimsel yöntem bilgiyi doğuran süreçle aynı şeydir denilebilir. Bu süreç betimleme ve açıklama olmak üzere kabaca iki kısımda ele alınabilir. Betimleme aşamasında olgular ve olgular arası ilişkiler kaydedilerek sınıflanır. Bu her şeyden önce söz konusu olguların gözlemlenmesi ile mümkün olur. Gözlem'de sınıflanacak olgulara sübjektif unsurların karıştırılmaması gerekir. Aksi halde, yapılacak sınıflama olguya ait olmaktan çıkacak ve giderek bilim dışı bir görünüm kazanacaktır. Öyleyse bu mahsuru ortadan kaldıracak olan bir işleme daha lüzum vardır. Bu da bilindiği gibi deney'dir. Açıklama aşaması betimleme aşamasında belirlenip sınıflanmış olan olguların ve onların ilişkilerinin genelleme ve bazı temel kavramlar yardımıyla açık ve anlaşılır hale getirildiği aşamadır. Açıklama aynı zamanda olguların nedenlerine inmek demektir. Olguların nedenlerine inmek açıklamanın nasıl gerçekleşeceği sorusunu gündeme getirir. İşte bu noktada hipotez devreye girer. Hipotez açıklamayı gerçekleştirmek için öne sürülen taslaktır ve geçici olarak kabul edilir. Daha sonra hipotez ya da hipotezlerin olgular tarafından desteklenip desteklenmediğine bakılır. Eğer olgusal olarak sınanabilir-doğru sonuçlar çıkarsa, hipotez kuram adını alır. Kuram bu aşamadan sonra doğa yasası olarak da nitelendirilir. Bunun yanında olgusal sınamadan çıkan sonuçların yeni gözlem verileriyle karşılaştırılması zarureti vardır ki; buna da **doğrulama** adı verilir²⁶. Nusret Hızır'a göre; üzerinde herkesin ittifak edebileceği bilim tanımı şudur: Birbirlerine herhangi bir yöntemle bağlı bulunan ve doğrulukları öne sürülen önermelerin oluşturduğu sistemli bir bütün. Bu tanım Hızır'ın bilim anlayışı hususunda bir takım ipucu verir. Buna göre her bilim bir dil'dir²⁷. Her dil sentaksı ve semantiği olan bir yapı olduğuna göre, bilimsel önermelerin de söz dizimi kurallarına ve buna bağlı olarak bir anlama sahip olması zorunluluğu vardır. Bilimin dili doğal görüngüler gibi dil dışı unsurlar içeren bir **konu-dili'dir** Hızır'a göre. Ve bu, uygulamalı uygulamasız tüm disiplinler için böyledir. Hızır bunu açıklamak için fiziği pilot-bilim olarak seçer. Fizik doğal görüngülerle uğraşan bir dili olmakla konu-dili'dir. Fakat fizik, yalnızca konu-dili değildir. Görevi, yöntemi, yasalarının güvenilirliği gibi hususların konu edilmesi bakımından fizik, bir **üst-dil'dir**. Bu ayrım Hızır'a göre bütün bilimler ve hatta günlük dil için geçerlidir²⁸.

Bilimin ne işe yaradığı / yarayacağı hususunda bu ayrıma dayanarak bir takım bilgiler elde etmek mümkündür. Görevi, yararları, geleceği düşünüldüğünde ortaya çıkan bilimsel sorunlar tabiatıyla kendi konu disiplini içerisinde kalan bilim adamı tarafından ele alınamazlar. Bu sorunlar, bir **üst-dil (Meta-Sprache)** tarafından ele alınır ve bu da felsefedir. Hızır'ın yapmış olduğu

25 Cevizci:1997,s.117.

26 Cevizci:1997,s.117-118.

27 Hızır:1985,s.26.

28 Hızır:1985,s.27.

-ki daha önce değinmiştik- klasik felsefe-bilimsel felsefe ayırımına dayanarak klasik felsefenin bu sorunları konu edinmediği / edinemeyeceğini söyleyebiliriz. Metafizik karakterli olan klasik felsefe konusu olmayan bir uğraştır. Klasik felsefe bilimin çözemediği sorunlarla uğraşma iddiasında bulunmasına rağmen, sadece konu-dili ile uğraşmış ve çözümlemeleri hep havada kalmıştır. Oysa üst-dil bir yana konulduğunda herhangi bir disiplinden geriye hiç bir şey kalmaz²⁹. Demek ki türlü bilimlerdeki ortak yanları kapsayan üst-dil ancak bilimsel felsefedir.

Bilimin bir diğer hususiyeti de kavram çiftleriyle iş görmesidir. Antik çağ biliminin temelinde yer alan **Eidos** (somut görüş) ve **Logos** (anamlı söz) birbirinin karşıtı olmakla bir kavram çifti oluştururlar. Kavram çiftleri her zaman bir gerilim barındırır ve bunu uygulandıkları alana da taşırlar. İşte bilim gelişmesini ve ilerlemesini bu tür kavramlara borçludur. Hızır buna örnek olarak 1945 sonrasının Marxçılığını gösterir: Marx'çılara göre insan bir anlamı olan tarih içerisinde yer almaktadır. Bu anlam dışarıya çıkarılması mümkün olan bir şeydir. Demek ki tarih, rastlantıdan ibaret değildir. Bu anlam zorunlu olarak ortaya çıkar. Çünkü toplumsal hayatın en önemli alanlarında karşıtlıklar vardır ve bu karşıtlıklar anlamı belirgin kılar³⁰. Bilimsel yöntem kabaca gözlemi ve deneyi içermektedir. Peki, onda aklın hiç yeri yok mudur? Hızır'a göre akılla deneyi birbirinden ayırmak ya da aklın karşısına deneyi koymak yanlıştır ve tehlikeli felsefeler yol açar. Bilim idealizmi adı verilen görüş bunlardan biridir. Bilim idealizmini savunanlar, fizik, kimya gibi bilimlerin deney verisi adı verilen bir iki noktadan yola çıkılarak zihin tarafından uydurulduklarını ileri sürmüşlerdir. Yani, bu gibi bilimlerde aslında deneye dayanmazlar. Buna göre, ana niteliği tutarlılık olan bu yapılarda deney bir uyarıcı vazifesi görecek ve insan kafası bunları kurmak bakımından başat olacaktır. Böylece insan kafasının kurduğu bir yapının nasıl olup da deneye uygun düştüğü cevaplanamayacaktır. Aslında bu soruya metafizik karakterli bir cevap da verilmemiş değildir. Bilim idealizmini savunanların çoğu bu soruya zihinle tabiatın uygunluğu fikrini ortaya atarak cevap vermek isterler. Bilimsel felsefe açısından bu çok önemli bir sorundur. Bu görüşün asıl tipini 19. yüzyılın metafizikçi düşünürleri olan Fichte, Schelling, Hegel gibi düşünürlerde bulmaktayız. Bilim idealizmi, çelişkili olabilir, dar anlamda ortadan kalkabilir ama, bilime yaklaşım açısından bu görüş süregelenleşebilir ve tehlikelidir Hızır'a göre.

Bilindiği gibi Schelling, Newton fiziğine karşı sırf akıl ve felsefeye dayanan bir fizik çıkarmıştır. Buna göre Newton fiziği fenomen aleminin yüzeyinde kalmış, parça hakikatlerle yetinen bir fiziktir. Schelling'in fiziği asıl hakikati, özleri verme iddiasındadır. Günümüzde bilim idealizmini savunanlar Schelling'in bir zihniyete dönüşen görüşünün takipçileri olarak nitelendirilebilir. Bu görüşün asıl tehlikesi bilimcilik iddiasıyla ortaya çıkıp, bilimi yanlış

29 Hızır:1985,ss.28-29.

30 Hızır:1985,s.39.

anlamaya götürmesindedir. Bunun yanında bu görüşün savunucuları bilimin sistemli, uzun ve yorucu çalışmasının dışında olduklarından kolaycı ve rahattırlar. Tembel bir kafanın bilime uzanmasından korkmak gerekir³¹.

Hızır, bilim idealizminin doğuşundan bilginler ve filozofların sorumlu olduğunu söyler. Gerçi bilginler filozoflara göre hafif suçludurlar ama, bu ikisini de ayrı ayrı suçlamak yersizdir. Bilginler gözlemevlerinden, çalışma alanlarından çıkmamakta direnince onların çalışmalarını, başarılarını tutarlı bir düşünce bütünü halinde -ki bilginler çoğu zaman bunu ihmal ederler- tespit etmek, bilimden üstünkörü haberli olanların eline kalmıştır.

Bilginler içinden bazıları alanlarının dışına bilimi felsefi bir anlayışla kavrama amacıyla çıkmak istemişler, ancak hazır buldukları bir görüşe kendileri hazırlıklı olmaksızın dahil olmuşlardır. Mesela bir bilgin kendi bilimine Kantçılığı eklemiş ve çoktan geçersizleşmiş bir görüşün içinde atıl kalmıştır. Bunun yanında kendi biliminin metodunu ve temelini iyi anlamak için filozof olmak gerektiğini düşünen bilginler de vardır. Burada yanlış olan nokta, bilginin kendi özel metotlarıyla bulmuş olduğu önermeye bir ad koymuş olmasıdır. Mesela Heisenberg, kendi fizik önermesine "belirsizlik" adını, L. de Broglie aynı şekilde "olasılık dalgaları" adını koymuştur. Önemli olan adın ne olduğu değildir. Önemli olan ad konulan "bilgi"nin filozofun elinde aldığı şekildir. Demek ki bilginler özel yöntemler sonucunda elde ettikleri bilgileri yorumlamaya kalkışmamalıdır³². Asıl suçlu ya da ağır suçlu filozofun yaptıklarına gelince; filozofların tavrı aşağı yukarı şudur: Bilim adamlarının elde ettikleri sonuçları sistemli bir düşünüşle ortaya koyamamaları onları kendiliğinden vazifeli kılıyor ve söz konusu sonuçları alarak bilimin gerçekleriyle ilgisi bulunmayan sonuçlara vardıran sistemler kuruyorlar. Sözgelimi, termodinamik'in ve dalga mekaniğinin sıkı nedenselliği bırakmış olmasına kendilerince bir anlam vererek şöyle düşünebiliyorlar: Olaylarda sıkı bir neden-sonuç bağıntısı yok, ama bilimsel zihniyet bağı var sayıyor. Öyleyse bu bağı akıl yaratıyor. Demek ki bilim deneysel olsun ya da olmasın ancak aklın ürünüdür. Bu durum, fizikçinin ya da bir diğer bilimcinin çok özel şartlarda ortaya çıkarmış olduğu bir önermenin -ki mesela bir fizikçi nedenselliğin laboratuvar verilerine dayanarak, var olan nedenselliğin aslında nasıl bir bağ olduğunu göstermek ister-günlük anlamıyla alınıp genişletilmesinden kaynaklanır. Buna göre, bilginin elinden çıkan ve özel bir anlam ihtiva eden önermeler filozofun elinde bilim ile ilgisi kalmayan, bilime dair toplu ve tutarlı bir bilgi vermeyen bozuk bir imaja dönüşür³³.

Bilimden gerçeğin bilimini anlarsak, olayın -ki gerçek fenomen, olay demektir- bilgisine onların kanunlarına salt düşünce ile ulaşmanın imkanı yoktur. Ancak, fenomeni laboratuvar koşullarına getirirsek, onun ne olduğunu

31 Hızır:1976,ss.49-50-51.

32 Hızır:1976,ss.52-53.

33 Hızır:1976,ss.53-54.

anlayabiliriz. Bunun yanında deney sonucunda elde edilen verileri sistemli bir şekilde toplayamazsak, bilim kurmuş olmayız. Bu toplama işini de akıl yapar. Demek ki bilim deneyersiz olamayacağı gibi toplayıcı akıl olmadan da olmaz. Bu düşünceye, deneyler grubu ile teoriler grubu arasındaki ilişkinin hakikat değeriyle değil uygunlukla belirlendiğini, diğer bir deyişle belirli bir deneyler grubunun türlü teoriler grubu ile bağlanabileceğini öne süren görüş karşı çıkar. Bu görüşü H. Poincare ve E. Mach gibi ünlü bilim adamları savunmuşlar ve uzun zaman prestijini korumuştur. Buna verilecek cevap şudur: Bir deney grubuna uluorta ya da sezisile ulaşılmış fikirler tekabül etmezler. Tekabuliyetten de anlaşılıyor ki, deneyler olmazsa, insan söz konusu teorilere asla ulaşamaz. Aristoteles'in ve Newton'un deney gruplarına teorileri dayanmış ve yeni deneyim verileri elde edilince Newton'un teorisi ortadan kalkmıştır. Demek ki her defasında deneyim grubu ile teori birbirine bağlıdır ve esasında teori belirli bir deneyim grubunu tutarlı ve sistemli bir şekilde kavramayı mümkün kılan şeydir. Teori ile deney arasındaki ilişki karşılıklı bir ilişkidir. Belirli bir teori bir deney grubuna dayanılarak kurulduktan sonra artık o teoride salt akla dayanılarak belirli bir deneyin elde edilmesi gerektiği öngörülebilir. Fakat bu, öngörüü aklın kendinde bulması demek değildir. Yani bir teorinin, bir deney grubuyla akraba olan bir diğer deneyin elde edilebilmesi gerektiğini söylemesi, teorinin temelinde bulunan akla dayanır. Sonuç olarak akıl mı deney mi sorusuna hem akıl hem deney yanıtını verir Hızır.

2.4. SOYUT-SOMUT

Soyut terimi felsefede nesne olay ve fenomenlerden ayrı olarak düşünülen nitelikler için kullanılır. Duyu yoluyla algılanan gerçeklikte birbirinden ayrılmaz gibi görünen iki öğeyi düşünce yardımıyla ayırma veya farklı nesnelerin benzer özelliklerinden düşünce yoluyla benzerlik (ortaklık) fikri oluşturma işlemlerine soyutlama denir. Klasik mantıkta bir tûmeli, bir dizi tikel şeyde ortak olanı inceleyerek onlardan çıkarsama anlamına gelir³⁴. Nusret Hızır'a göre bu iki kavram bir çift teşkil eder. Bir çift ise her zaman birbirine bağlıdır. Buna göre; herhangi bir kavram belirli iki kavrama göre azlık-çokluk bağıntısı içinde ele alınır.

Buna göre;

<u>soyut a</u>	<u>somut b</u>	<u>somut a</u>	soyut c
soyut	somut	somut	soyut
az somut	çok somut	çok somut	az somut
çok soyut	az soyut	az soyut	çok soyut

34 Cevizci:1997,ss.628-629.

"A" kavramını-ki o soyut olduğu kabul edilen bir kavramdır- b ve c kavramlarıyla tanımlamaya kalkışmak N. Hızır'ın da işaret ettiği gibi kavramın mutlaklığının olup olamayacağı problemini doğurur. Soyut olduğu kabul edilen a kavramı meşruiyetini kabul edilmişlikten alamaz. Onun ne olduğu bilinmelidir. Onu ancak diğerine göre bilebiliriz. Bu ise ister istemez azlık-çokluk'u doğurur. Yani çok olan b kavramına göre a kavramı, az olan c kavramına göre çok olan a kavramı, veya az olan b kavramına göre çok olan a kavramı çok olan c kavramına göre az olan a kavramı söz konusudur. Burada açıktır ki a, b ve c'ye göre ele alınır. Bu, a'nın aslında olmadığı, yani mutlak olarak var bulunmadığı demektir.

Bu durum soyut ve somut'un mutlaklıklarının tartışmaya açılmasını mümkün kılar. Mutlak'ın yek diğerini ilişkiye girmek bakımından ön görmemesi tabiatı ile azlık-çokluk bağıntısını ve mutlak tanımını bir problem haline getirmektedir. Hızır, soyut-somut çiftini sürekli bir doğru üzerine yerleştirir. Sürekli bir doğru üzerinde bulunmanın iki anlamı vardır:

1. Doğru, sonlu bir çizgi olarak kabul edilirse soyut ve somut mutlak değildir. Ancak saptanabilen en soyut ve en somut vardır.

2. Doğruyu sonsuz bir çizgi olarak kabul etmek; bilincin ilk hareket ettiği mutlak veri noktası ile onun karşısında bulunan ve sonsuz adını alan bir soyut-somut çifti elde etmek demektir³⁵.

Bu iki durum incelendiğinde metafiziğin çelişkili olduğu anlaşılır Hızır'a göre. İlk durumda kavramlar mutlak olmamalarına rağmen en soyut ve en somut olarak birbirlerinden bağımsız bir şekilde uçlara yerleşmekte ve kendi kendilerine belirlenmektedir. Bu, belirli bir sınırdan öteye gidemeyen sonlu (finitiste) bir metafiziktir. İkinci durumda ise sonsuzda bulunduğu için belirlenemeyen bir noktanın varlığı söz konusudur. Demek ki bu iki durum açısından bakıldığında metafizik çelişkilidir. Bu yüzden bu iki kavramın felsefe açısından kullanılabilirliği söz konusu olamaz. Bu iki kavram sonu olmayan bir doğru üzerinde ve biri diğerine göre sonsuzda yer almamak şartı ile mantık ve bilgi teorisi açısından kullanılabilir olurlar. Kavramların göreliliğinin anlamını da bu noktada aramak gerekir³⁶. Hızır'ın bu işlemi kanaatimizce kavramların kullanıla gelen anlamları üzerinde yapılan ve sonuçta yer değiştirmeden ibaret olan bir kritik değildir. Bir kullanımın yanlış olması kullanılacak olan şey ile kullanan arasındaki irtibatın bilgi bakımından eksik ya da yanlış olması demektir. Bu durumda kullanılacak olanın varlık şartı zedelenmeden eksikliğin ya da yanlışlığın giderilmesi yoluna gidilir. Hızır'ın yaptığı bu değildir. O, ne kullananın ne de kullanılanın kendi başına olmadığını birini diğerine varlık şartı kılarak göstermeye çalışır. Soyut-somut çiftinde durum buna göre şudur: Soyut kendi başına var olamayacağına ve onun varlık

35 Hızır:1976,ss.277-278.

36 Hızır:1976,s.278.

şartı ve kriteri somut olduğuna göre soyutu somuttan elde ederiz. Ama somut da bir diğerine göre soyut veya daha az somut olabilir. Şu halde mutlak soyut ve somut yoktur. Ancak soyut-somut'un bu türden ilişkisini mümkün kılan nedir gibi bir soruya bu yaklaşım cevap veremez. Daha doğrusu bu yaklaşımda soru böyle kurgulanamaz. Bu yaklaşım böyle bir soruya ancak bağıntı kavramı yardımı ile cevap vermeye çalışır. Bağıntı kavramı kendisini oluşturacak olan öğelerden birinin baskın olmasını gerektirir dediğimizde mutlak'ın kapısını aralamış oluruz. Bu durum Hızır'ın da işaret ettiği gibi metafiziğin çelişkili olması anlamına gelir. Ancak, bağıntı kavramı birini diğerine varlık şartı ve kriter kıldığımız iki kavram arasında nasıl gerçekleşiyor şeklindeki bir soruya bu yaklaşım çerçevesinde bizce cevap verilmelidir.

2.5. MUTLAK-GÖRELİ

Mutlak kavramı klasik felsefenin en önemli kavramlarından biri olarak görülür. Var oluşunu ya da anlamını tamamlayıcı etkenlere ihtiyaç duymayan şey, kendisini açıklamak için bir açıklayıcı bulunmayan ve bu bakımdan kendisini açıklayan apaçık varlık şeklinde tanımlanır. Bu bakımdan mutlak, sıfatlara ihtiyaç duymaz, aksine sıfatların varlığının şartıdır. Bilgi alanında nihai doğruluğu ifade eder. En yüksek ilkelerin sistematik ifadesi demektir³⁷. Tamlığı, yetkinliği, değişmezliği ve "bir"liği ifade eden mutlak metafiziki bir karakter arz eder. Fenomenlerin dünyasında azlık, parçalanmışlık ve eksiklik söz konusu olduğuna göre mutlak bu dünyanın üzerinde ve onu mümkün kılan şey olmak durumundadır.

Mutlak'ın karşıtı konumunda bulunan kavram görelî (relatif) dir. Mutlak, kendiliğinden, kendinden bilinen olduğuna göre görelî de başkasına göre bilinendir. Nusret Hızır'a göre bu iki kavramı bilgi teorisi bağlamında ele almak gerekir. Çünkü varlık ve bilgi problemleri birbirlerine her noktada sıkı sıkıya bağlıdırlar.

Bilgi açısından bakıldığında, nesneye uygunluk "bağıntı"yı (relation) gerektirir. Bu nokta aynı zamanda bilgi teorisi tartışmalarının yoğunlaştığı noktadır. Hızır, Locke, Berkeley, Hume çizgisinin "şey"i duyumlar topluluğu olarak gören anlayışını bir tür metafizik olarak nitelendirir. Bunun sebebi, bizim dışımızda bir varlığı bulunan "nesne"yi merkezinde bilincin yer aldığı bir mekanizmanın üretmesi, diğer bir deyişle fenomenal bilgiyi gölgenin bilgisi haline sokmasıdır³⁸.

Hızır, başkaya göre bilinenin karşısında yer alan mutlakın ne olduğu veya ne olacağı sorununu Kant'ın ünlü ayırımından yola çıkarak çözmeye çalışır. Bilindiği gibi Kant, Homo Phaenomenon-Homo Noumenon ayrımı yapar. O'na

37 Cevizci:1997,s.490.

38 Hızır:1976,s.288.

göre gerçek bilgi fenomen üzerine bilgidir. Çünkü, var olmasına rağmen noumen bilinemez. Hızır'ın mutlak görelî, kavram çiftini incelemede izlenmesi gerektiğini söylediği ontoloji-epistemoloji yolu Kant'ta kesintiye uğrar bu bakımdan. Kant varlık ve bilgi problemlerini birbirinden birdenbire ayırarak bilinemezciğe (agnosticisme) düşüyor Hızır'a göre³⁹. Bu bakımdan Kant, mantıkî bir çelişkiye düşer. Gerçekte ontoloji çifti olan mutlak ve görelî, Kant'ta ontolojiye bağlı kalan fenomenci bir metafizik çerçevede ele alınır. Bu diyor Nusret Hızır, felsefenin tutulduğu ağır hastalıklardan biridir. Öte yandan "anlam" kavramını mutlak kavramına uygulamaya çalışan yeni pozitivistlerin yaptıkları da palliatif bir işlemdir Hızır'a göre. Algılanabilmeden ibaret olan bir varlık anlayışı ortaya koyan Viyana çevresinin, kimi üyeleri de bir bilinç metafiziğinden, dolayısıyla idealizmden ileri gidemeyeceklerdir meselenin çözümünde.

Hızır da gerçek bilginin görelî olduğunu kabul eder bunun anlamı yukarda da değinildiği üzere şudur: Görelî, fenomen acununa aittir, başkaya göre bilinir. Bunun karşısında yer alan mutlak, ya vardır ve kavranılamaz ya da hiçbir içeriği ve anlamı yoktur. Hızır'a göre burada dikkat edilmesi gereken husus görelînin fenomenle bir tutulmamasıdır. Bağntı halinde bilmek, fenomeni hayale indirgemek demek değildir. Zihnin ve gerçekliğin diyalektik gidişi bağntı halinde bilmeyi emreder Hızır'a göre. Nasıl bilgi bilgisizlikten, daha tamam ve kesin olan, kesin olmayandan çıkarsa bu bir şeyin bilgisinin bir başkasına göre olabileceğini gösterir⁴⁰.

İnsanın dış dünyaya dair bilgi edinebilmesi merkezi bilinç olan bir yaklaşımı zorunlu kılmaz. Şeylerin sujeden bağımsız olarak varlıklarını kabul etmekle, bağntı ile vücut bulan bilgiyi asıl yerine oturtmuş oluruz. Buna göre; duyularımız gerçeğin bir imgesidir ve bu imgeler görelî olarak kavranırlar. Hızır bağlamında bunun anlamı şudur: Bilincimiz dışında varlıkları bulunan şeyler topluluğu (dış dünya), bizim imgelerimizin karşısında yer alırlar ve bu bakımdan imgeler ile şeyler topluluğu arasında bir uçurum yoktur⁴¹. Öte yandan, imgeler görelî olarak kavranan şeyler olduklarına ve -kavram çiftinin mantığı gereği- karşısında bulundukları kavram mutlak olduğuna göre, mutlakın da şeyler topluluğu yani dış dünya olması gerekir. Dış dünyanın varlığının bilgi teorisinde esaslı bir problem olduğu malumdur. Hızır bu problemle ilgilenmez veya dış dünyayı olduğu gibi kabul eder. Nesnenin bilincimiz dışında varlık sahibi olması her şeyden önce metafiziki yönü olan bir durumdur. İzlenimlerimiz dışında bir nesneyi tüm yönleriyle bilmemiz mümkün değildir. Bu sorunu çözme çabaları çoğu zaman bir üst bilgiyi varsayacağından metafizikten kurtulamaz. Ancak N. Hızır böyle bir sorunu görmezden gelerek veya bu durumu olduğu gibi kabul ederek çözmeye

39 Hızır:1976,s.288.

40 Hızır:1976,s.288.

41 Hızır:1976,s.288.

çalışmakla metafiziği sadece tehir etmiştir kanaatimizce. Mutlak-görelî çözümlemesinde Hızır metafiziğin yaratıcı öznesini gizlemek istemekte ve fakat modern felsefe de tıpkı aklın egemenliğinin kendisini yeniden kurması gibi, metafizik içermelerle yüklenmektedir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Karl Jaspers 'felsefe yolda olmaktadır' der. Bu tanım, belki de tüm teknik felsefe tanımlarının üstündedir. Ancak bu tanım son yüzyılın kimi felsefe akımları tarafından eleştirilir. Jaspers'in tanımı, felsefe yolunun belirsizliği noktasında eleştiriye tabi tutulur. Belirsizlik her şeyden önce çıkış noktası olarak sağlam bir veri noktası ve amaç belirleyememekten zuhur eder. Bu bakımdan bu tür tanımlar metafiziğin baskın olduğu klasik felsefeye aittirler.

Modern felsefe klasik felsefeden metafizik unsurlardan kurtulma noktasında ayrılır. Ayrılışın tarihi gerçi pek eskilere gider ama, asıl kopuş bilimlerin ortaya çıkışıyla gerçekleşir. Bilimler tek tek felsefeden ayrılınca o zamana kadar ortaya konulmuş olan dünya görüşleri ve toplum projeleri doğruluk değerleri dışarıda bulunan yapılar haline gelivermiş, öte yandan yeni yapılanmalar için de uygun ortam tesis edilmeye başlanmıştır. Klasik felsefenin ayrırcı vasfı varsaydığı bir mutlak'ın olguları ve genel yasaları belirlemesidir. Buna karşılık modern felsefe, ne olduğu belli olmayan mutlak yerine, olgular arası ilişkilerden yola çıkılarak oluşturulan yasalar yoluyla dünyayı anlayabileceğimizi iddia eder. Gerçi, pek çok zıtlık ve çeşitlilik barındıran klasik felsefeyi bir kalıba koyamayacağımız gibi, modern felsefeyi de bilimci bir zihniyete ekleyemeyiz ama, modern düşünüşün iddialarının temelinde bilimin verilerinin azımsanmayacak bir yer tuttuğunu da göz ardı edemeyiz.

Spekülatif felsefe, ilk darbeyi ünlü Alman düşünürü I. Kant'tan yemiştir dersek yanlış olmaz. Kant, metafiziği akılla sezişten ayırarak ihtimali doğruluklar alanına hasreder. O'nun yönteminin metafizikle ilgili kısmı sentetik a priori'dir. Metafizik hiç olmazsa amacı bakımından sentetik a priori'dir. Bu görüş Kant'tan sonra kimilerince metafiziğe hizmet, kimilerince de en büyük darbe olarak anlaşılmıştır. Bizce de bu görüş metafizikte açılan bir gediktir. Metafiziğe meşru bir zemin bulma gayreti onu, metafizik dışı düşünüşün içine çekme çabalarından başka bir şey değildir ve I. Kant'ın yaptığı da budur. Kant'ın bakış açısı kendisinden sonraki felsefi atmosfere büyük ölçüde tesir etmiştir. Yalnız bu tesiri, Kant'ın görüşlerinin takipçisi olma anlamında anlamamak gerekir. Önemli olan Kant'ın yönteminin takipçisi olmak veya onu geliştirmektir.

Bizce, sentetik a priori'ye karşı çıkmalarına rağmen mantıkçı pozitivistler de bu yöntemin takipçileridir. Buna en iyi örnek Russel ve Wittgenstein'in metafiziğe Kant gibi yaklaşımlarıdır. Onlara göre metafizik mantıksal atomculuk kurallarına uygulanabilecek bir şey değildir. Bunu, sempati olarak

algılamak da mümkündür⁴². Felsefeden sonra egemenlik kuran bilim(ler) bir bakıma felsefenin işlevini de devralmaya çalışmıştır. Bunun adı bilimin hizmetine giren felsefedir. Genel in peşinde koşan, tarihi zıtlık ve çelişkiyle dolu olan klasik felsefe bilimin ışığıyla artık yeni bir yolda yürüyecektir. Bu yolda felsefe akim analizi yerine bilimin analizini yapacaktır. Jaspers'in yolu ile bilimsel felsefenin yolu artık ayrılmıştır.

Bilimsel felsefenin veya bilim felsefesinin ülkemizdeki ilk temsilcisi İstanbul Üniversitesi'nin kuruluşundan sonra ülkemize iltica eden Alman ilim ve sanat adamlarından biri olan Hans Reichenbach'dır. Reichenbach'a göre, bilimde hüküm süren ilkelerin analizi yapılmadıkça gerçek felsefe ortaya çıkmaz. Bu yolun dışında dünyayı anlamanın imkanı yoktur. Metafizik veya klasik felsefe bize olgular arası ilişkileri belirleme ve anlama imkanı vermez. Bu bakımdan metafizik umutsuz ve boş bir çabadır. Türkiye'de kaldığı süre içerisinde Reichenbach'ın felsefe ortamına yeteri kadar tesir edemediği söylenebilir. 1934-1937 yılları arasında İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde Reichenbach'ın asistanlığını yapmış olan Nusret Hızır, bilimsel felsefenin Türkiye'deki en ciddi temsilcisi olarak kabul edilebilir. Nusret Hızır'ın görüşleri Hans Reichenbach'ın görüşlerine oldukça benzer. Reichenbach'ın metafiziğin boş olduğu yollundaki yargısı Hızır'ın tüm düşüncelerinin temelinde yer alır. Bilim felsefesi klasik felsefenin karşısına koyduğu eylemin temeline dil'i yerleştirir. Bu bakımdan dil, bilme eylemimize konu olacak şeyleri de belirler. Kavramlar dilin içerisinde dolu bir şekilde yer almalıdırlar. Doluluğun kriteri de doğa biliminin önermeleridir. Şu halde doğa biliminin yöntemi yeni felsefenin biricik eylemi olan dil'in çerçevesini de belirler. Buna göre şunu söylemek gerekir: Anlam tamamen görünür olandadır. Bunun anlamı bizce şudur: Görünür olanın kriteri görünür olañdır. Buysa $A=A$ önermesinin bilgivermezliği demektir. Hızır'ın bu görüşü, modern felsefeye yöneltlen itirazlardan biri ve bizce en önemlisi olan metafizikten kaçarken metafiziğe tutulmanın tam orta yerine düşmektedir. Nusret Hızır'ın düşünüşü etkinlik'i merkeze koyar. Klasik felsefe tanım yapmış, bütün tanımları da bir mutlaka bağlamış olmakla durağanlaşır. Bilim felsefesi ilk ilke analizleri değil ilke analizleri yapar. Bu görüş Hızır'ın ortaya koymuş olduğu düşüncenin merkezinde yer alır. Felsefeyi etkinlik kılan da budur, kavram çiftlerini kullanılabilir hale getiren de. Bu etkinlik olmadan kullanılabilir olanla kullanılamaz olanı birbirinden ayırt etmemizi sağlayacak olan normları bulamayız. Bu bakımdan bilimsel felsefe bilime direkt bağlı bir etkinliktir.

Nusret Hızır'ın anti- metafizik tavrını tabiatıyla bilimlerin sonuçları paralelinde ele almak gerekir. O'na göre bilimlerin sonuçları bilim adamları tarafından değil filozoflar tarafından ele alınmalıdır. Bilim adamı için aksiyomatik olan, bilime paralel bir etkinliğin adamı olan filozof için yorumlanabilir olacaktır. Bizce burada da bir sorun çıkmaktadır. Şayet bilim adamı yorumlayamayacak ise bilimde hüküm süren ilkeleri yorumlayacak olan

42 Bkz.:Turgut İhsan, B.Russel,L.Wittgenstein ve Mantıksal Atomculuk,s.93.

filozof da yorum hususunda sıkıntıya düşecektir. Çünkü onun işi sık sık vurgulandığı üzere bilimde hüküm süren ilkeleri tespit ve analiz etmektir. Yani bu noktada bilim adamı-filozof ayrımı neredeyse ortadan kalkmaktadır. Anti-metafizik tavrıyla öne çıkan tüm görüşler için ileri sürülen tek taraflı yaklaşımı Nusret Hızır'ın görüşlerinde de bulmak mümkündür. Modern düşünüşün metafizik düşmanı olan kanadı metafiziği dışarıda bırakmak istemekle aslında kendi felsefe anlayışına darbe vurmuştur. Tek taraflı yaklaşımdan doğacak olan mahzurların izale yolu yine tek taraflı yaklaşım mı olacaktır? Bu da gösteriyor ki modern düşünüşün her zamandan daha çok bugün felsefeye ve metafiziğe ihtiyacı vardır. Kant'ın deyimiyle insan, doğası gereği metafiziğe yönelir ve metafizik sorunlardan kaçınılamaz. Bu bağlamda Nusret Hızır'ın da metafiziği tehir eden bir düşünür olduğunu söyleyebiliriz.

Sonuç olarak; Nusret Hızır da tüm anti-metafizik tavra sahip düşünürler gibi metafizik dairesi içerisinde yer almakta, kendisi istemese de bilim felsefenin dışındaki felsefeye vurgu yapmaktadır. Ancak şunu belirtmeden de geçmemelidir: Hızır'ın görüşleri genel olarak tercümedir. Tercüme vasfı zaman zaman nitelemelerdeki mot-a-mot benzerlikle öne çıkmaktadır. Mesela; Hans Freyer ve Ludwig Wittgenstein'in kimi stratejik benzetmelerini aynen N. Hızır da kullanmıştır. Kimbilir bir etkinlik olarak anlaşılması gerektiği iddia edilen felsefede farklılıklar ortadan kalkıyor belki de!

KAYNAKÇA

AL TUĞ, Taylan, Modern Felsefede Metafiziğin Elenmesi ve Yol Açtığı Bilgikuramsal Sorunlar, Ege Üniversitesi Ed. Fakültesi Yayınları, İzmir, 1989.

ASTER, Ernst von , Bilgi Teorisi ve Mantık, Çev.: Macit Gökberk Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1994.

CEVİZCİ, Ahmet , Felsefe Sözlüğü, Ekin Yay., Ankara, 1997.

COTTINGHAM, John, Akılcılık, Çev.: Bülent Gözkan Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1985.

GÖKBERK, Macit, Kant ile Herder'in Tarih Anlayışları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.

HIZIR, Nusret. Felsefe Yazıları, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1976.

HIZIR, Nusret, Bilimin Işığında Felsefe, Adam Yayınları, İstanbul, 1985.

HIZIR, Nusret, Geride Kalanlar, Adam Yayınları, İstanbul, 1987.

KUTLUER, İlhan, Bilimsellik Üzerine, Beyan Yayınları, İstanbul, 1983.

NEUMARK, FRITZ, Boğaziçine Sığınanlar, çev.: Şefik Alp Bahadır, Ercivan Matbaası, İstanbul, 1982.

RUSSEL, Bertran Din ile Bilim, Çev.: Akşit Gökürk, Say Yayınları, İstanbul, 1994.

TURGUT, İhsan, B. Russel, L. Wittgenstein ve Mantıksal Atomculuk, Karınca Matbaacılık, İzmir, 1989.

WEBER, Alfred, Felsefe Tarihi, Çev : H. Vehbi Eralp Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1991.

WITTGENSTEIN, Ludwig, Tractatus Logico-Philosophicus, Çev: Oruç Aruoba, Bilim Felsefe Sanat Yayınları, İstanbul, 1985.

YILDIRIM, Cemal, Matematiksel Düşünme, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996.